Batasunaren bideak

PIARRES LAFITTEk

Ederki. Ikusten dut lanean ari izan ziztela, beroak beroari, eta beroki. Ene ustez, zerbait emen dabillen gorabeki, baiña behar dugu kasu egin, ez ditugu bazterrak sobera nahasi behar, behar ditugu gauzak egin emeki-emeki, alegia deusez. Bakoitxak gure legeak begiratzen baldin baditugu ixkiriatzean, iñor ez da ohartuko ba dela zerbait kanbiamendu, eta emeki emeki sartuko dira, ageria deusez.

Joan dan egunean erraiten nuen nola Frantzian egin dan batasuna. XVI'gn. mendean ba ziren 18 frantzes-hizkera, eta idazlari bakoitzak erabiltzen zuen berea. Eta irakurtzen baldin badituzu orduko literatura-idazkiak Frantzian, ikusiko duzu etzutela elgar konprenitzen ahal frantsesek XVI'gn. mendean, nehundik ere. Bakoitxak zerbait konprenitzen zuen besteen erranetarik, baiña biziki guti. Bakoitxak pentsatzen zuen berak biziki ontsa zerabiala frantzesa, baiñan besteek eztakitela. Eta hortan errege batek egin zuen lege bat amabost eun eta emezortzian baizik-eta frantsesak behar zuela izan Frantziarako mintzaire bakarra. Biña eman dituzte 140 urte batasun horren egiteko.

Egia erran, gauza hori ez da egin Frantzian berrikitan baizik. XVII'gn. mendean, 30 urte barne, literaturan ba egin da frantsesaren batasuna. Eta erran ditake zonbeit baizik ez direla lotu frantsesa horri, guk "klasikoak" deitzen ditugun hoiek. Baiña irakurtzen baldin baduzu Frantziako literatura, ez klasikoa, baiñan bertzea, Frantzian, ikusiko duzu ez dela konpreni errexa XVII'gn. mendeko literatura frantsesa. Ba dire doi-doi 20 bat idazle batasunari buruz joan direnak, eta heiek egin dute legea ororen buruan.

Nola egin dute lan hori? Artu dituzte eskualde guzietan berberak ziren hitzak, orokarrak, eta beste guziak utzi. XVI'gn, mendean ba genituen Frantzian 300 mila hitz, eta horiek oro kendu dituzte, eta begiratu bakarrik 30 mila, eta biziki sobera hoiek, zeren-eta ikusten baldin baduzue nola ixkiriatzen zuten frantsesek orduan, klasikoek, ikusiko duzue Pascal batek 400 hitz baizik etzituela erabiltzen, eta halere poliki ari zen. Ba zen teatroan gure Racine de la Cobat, biziki hitz guti zituen, 600, eta halere zerbait egin du 600 hitzekin. Beti hitz berak erabilzkan, bainan biziki ontsa barazakien nola behar ziren lotu hitzak batzuk bertzeri, eta hortan egin du bere lan guzia.

Beraz, ez dugu uste izan behar, behar dugula hitz ainitz izan, bainan guti bat, bainan horiek ontsa ezagutu eta ontsa erabilli; eta orduan hiztegi ttipi batekin egiten ahal dugu lan handia, zeren-eta laster edatuko baita eskuara hori. Erranen dautazu eta askok erran dautate: bainan orduan eskuara xuhurtuko da? Oinbertze hitz baiditugu eskuaraz. Uste dut gaurko egunean, kalkula guziak eginda, 200 mila hitz ba ditugula. Bainan sobera, zeren-eta herri batetik bestera gauza bera erraiteko ez dakit zonbeit hitz erabiltzen ditugun, eta orduan ezin elgar konpreni, ezin elgar ulertu: horra zer ari giren. Eta gure eskuara ari da galtzen, ez pobre izanez, bainan aberetsegi izanez, leher egiten dugu aberetsegi baigira. Eta uste dut behar dugula gure arbola puska bat adarrakatu, behar ditugula bakandu, behar ditugula utzi bakarrik denek konprenitzen dituzten hitzak, eta haiekin behar dugu gure burua puska bat nekatu. Bainan denak erraiten ahal dugu, ene ustez, aise 5 mila hitzekin.

Joan den egunean egin arazi dautatet lan ttipi bat, erakusteko zoin ziren egungo egunean kasi denetan erabiltzen ziren sustraiak. Eta uste dut 1.500 sustraiekin denek elgar konprenitzen ahal dugula aise, beste guziak sobera ditazke. Bainan sustrai horiek asko moldez erabiltzen ahal ditugu zeren gramatika ontsa ezagutzen baldin badugu, ba dakigu edozein hitzekin berbak egiten ahal ditugula, ba dakigu hitzak nola josten ahal ditugun. Horiek oro ez dira hiztegi batean ezarri behar. Behar ditugu gauzak ikusi diren bezela, eta, ene ustez, laster egiten ahal dugu lan hori.

Bainan errainen dautzuet egia: gauza nekeza da lehenbizian. Lehenbizikoetan, idazleek beharko dute beren burua puska bat

izerditu, ez dira aise aterako, zeren-eta orain usatuak baitira denak, bai zuek eta bai guk, edozein hitzekin ixkiriatzera; ixkiriatzen dugula, ezartzen dugu mintzatzen geran bezala.

Horrek ez du erran nahi, hil egin behar ditugula gure herri-euskalkiak, ez batere; mintza ditela, ontsa mintza ditela, eta ahal dezala mintzatzen geranean, bainan gero, izkiriatzen dugunean, kasu eginez. Bizkitartean, ba dut uste asko literatura, herri-literatura beharko ditugula halere izkiriatu, jendeek erabiltzen dituzten-eta euskalkietan. Baiñan oixtion ikusi dut gauza bat, eta biziki ona. Erran duzue ANAITASUNA'k idatziko duela Bizkaiko eskuaran, eta nik erraiten dut ontsa dela, eta hala egin behar dela, eta guk ere HERRIA'n gauza bera eginen dugula, gure eskuara erabilliko dugula. Baiñan aste guziez artikulu bat, eta eman dezagun lehenbiziko artikulu hura, behar dena eta seriosena, gure delako hizkuntza batatu hortan eginen dugula beti. Uste dut hori denek egin behar dugula. Gero ikusiko duzue emeki-emeki beste guziak hari buruz ariko direla, guk deusik erran gabe.

Bainan beharko ditugu gauza batzu egin: hitz batzuk ba dira sartzekoak oraingo eskuaran zeren-eta oraingo gauza berriak ez ditugu oraino izendatuak ontsa eskuaratu, eta beste batzuk biziki sobera izendatu ditugu: batek erraiten du telefon*oa*, beste batek telefon*ua*, beste batek telefona, beste batek urrutizkiña, beste batek urrun-bozkina. Kasu egin behar dugu, behar ginuke elgar aditu eta batto autatu, ez dugu oinbeste hitz behar, gutirekin egiten ahal da gauza hori, batekin ere aise. Beraz, behar ginuke elgar entzun hortarako; ez ditake mirakulu bat, ene ustez.

Beraz, ixkiriatuko dugu ahal bezala, bainan zonbeit hitz beharko ditugu emeki-emeki sar-arazi, ez nahaketan, bainan urtean oinbeste. Erranen dautzuet sekretu bat: 23 urte egona naiz idazlari-nagusi gure astekarian; urte guziez egiten nuen hitz-lerro bat, eta hatarik aste guziez hitz bat edo beste sar-arazten nuen edo artikulu batean edo anuntza batean edo erreklama batean beste bat, bainan aste guziez ba ziren 15 hitz berri sartzen zirenak behar-beharrekoak. Eta holaxe ikusten nuen emeki-emeki besteek ere artzen zituztela, nik fitsik erran gabe.

Ene ustez, elgar adituz eta, aste guzirako aste guziez, urte hastapen guziez, hola zoneit hitz autatzen bagenitu, aukeratzen, eta gero sar-araz emeki-emeki denek, ene ustez, sar ditazke aleginatuz,

bainan ez soberaretan ezarriz. Konparazione bat eginen dut: maionesa ba dakizue nola egiten dan: ezartzen da ontzi batean, ta gatza ta piper beltxa, ta horiek oro, ta, azkenean, ezartzen da arrautza bat ere, gorringoa; ta gero —horiek oro— behar dira jo eta jo, bainan gero olioa ezarri behar da, bere olioa tantaka ixurtzen da; sobera ezartzen baldin baduzu, huts egiten duzu zure maionesa. Eta, ene ustez, behar dugu holako gauza bat egin eskuararekin, behar dugu denek maionesa errusitu, hortan da guzia.

Ez dautzuet beste deusik erranen, ondoko egunetan ikusiko dugu, eta uste dut zerbait eginen dugula denek batean. Bainan goazen erreposki, eta ikusiz, eta hola zentzuz ari baldin bagera, eginen dugu zerbait, eta ez gera, ene ustez, batere makurtuko. Hortan da ene esperantza eta itxaropena.

Piarres Lafitte

Lasuen eta Lafitte jaunen hitzaldiak, magnetofoitik zuzenean jasoak dira. Ditezken huts eta oker-ulerpenen barkazioa eskatzen dugu, aurretiaz